

JIŘÍ WOLKER

20. 3. 1900 - 3. 1. 1924

*“Zavřete se pohádkové knihy soukromých bolestí
nevěš už, zasněný, líbivé vidiny na věšák hvězd;
...
ze všech stran skutečnost tě tvrdým zrakem hlídá.”*

Jiří Wolker se narodil 29. března 1900 v Prostějově. Vyrůstal v kultivovaném, měšťanském prostředí, obklopen láskou a povzbudivým zájmem rodičů. Prožil šťastné a bezstarostné dětství. Otec, bankovní ředitel, byl pokrokový, vzdělaný, duchaplný muž, který dbal o vzdělání svého syna. Matka, kterou Wolker velmi miloval, všestranně podporovala jeho umělecké sklony. Ztělesňovala mu po celý život jistotu, klid a bezpečí, podporovala ho, byla první kritičkou jeho díla i utěšitelkou v bolesti. Jiří byl jemné, precitlivělé, všestranně nadané dítě. Měl rád pořádek a systematickosti, byl společenský, nesnášel přetvářku. Měl silně vyvinuté sociální cítění a smysl pro spravedlnost. Otec, funkcionář Sokola, podporoval synovy sportovní aktivity (gymnastika v Sokole, jízda na kole, tenis, bruslení.) Od dětství mohl rozvíjet i své hudební nadání - hrál na housle a na klavír, pokoušel se komponovat. Pro studentský pěvecký sbor zhudebnil některé Theerovy, Kříčkovy a Dokoupilovy básně a napsal několik orchestrálních skladeb. Wolkerův zájem o hudbu byl tak velký, že uvažoval o studiu na konzervatoři. Jeho profesor klavíru Vojtěch Měrka vydal výbor z jeho skladeb roku 1944 pod názvem *Písně mladého Jiřího Wolker*. Velkou zálibou prostějovského studenta bylo malování a fotografování, mimo to hezky zpíval, recitoval a hrál ochotnické divadlo.

Od svých patnácti let psal verše, povídky, pohádky a dramatické výstupy pro loutkové divadlo. Nejstarší veršované rukopisné pokusy jsou ze školního prostředí a mají humorný nebo satirický ráz. Redigoval třídní časopis *Naše kvarta*. V samých začátcích literární tvorby mu byli dobrými rádci jeho profesori češtiny Jan Kamenář a Antonín Dokoupil, který měl později vliv i na jeho politickou orientaci. Jiří Wolker se

výborně učil. Vedle školních povinností studoval jazyky (němčinu, angličtinu a francouzštinu), těsnopis a zpěv. Měl plno kamarádů z různých společenských vrstev. Prázdniny trávil většinou u babičky na Svatém Kopečku u Olomouce. Jeho bezstarostné dětství však ztrpčovaly často se opakující chřipky a angíny, prodělal těžký záškrt a zápal plic. V roce 1910 byl s otcem na ozdravném pobytu v italských mořských lázních Gardo a v roce 1916 a 1917 prožil prázdniny ve skautském táboře profesora A. B. Svojsíka nedaleko hradu Lipnice. Zdravotně pobyt v táboře Wolkrovi spíše ublížil. V těžké válečné době se jen velmi těžko sháněly potraviny a chlapci měli často hlad. Na obou táborech si Wolker psal deník. Deníky vyšly v roce 1928 pod názvem *Táborový deník* a jsou cenným dokladem k životu a myšlení mladého básníka. Válka, která vypukla roku 1914, přinesla starosti i do rodiny Jiřího Wolkra. K odvodu musel jak otec, tak syn, i když otec byl vyreklamován bankou a syn nebyl odveden pro tělesnou slabost. Ale mnoho známých a spolužáků muselo na frontu, někteří padli, hodně rodin mělo hlad. Pro citlivého básníka to bylo trpké setkání se životem.

Wolker hodně četl. Okouzila ho poetika takových velikánů, jako byl Wilde, Baudelaire, Maeterlinck, Verlaine, ale i naši básníci jako Hlaváček, Březina a další. V básních, které mezi sedmnáctým a osmnáctým rokem psal, jsou patrné vlivy mnohých oblíbených básníků. “Člověk musí napsat zpočátku tucty básní cizích, než najde notu vlastní...”, napsal příteli. Obsahově jsou to básně plné smutku, melancholie, zklamání, ale i milostného citu. “Ve mně pak štěstí objímá bolest”, napsal v jedné básni. Zčásti se na nich podepsala válečná doba, zčásti módní trendy, zčásti nešťastná láska k hezké, temperamentní a přelétavé dívce. Jí také věnoval rozsáhlou epickou báseň *Klytia*, báseň o lásce, nestálosti a zhoubné žárlivosti. Wolkrovy chlapecké literární pokusy vyšly ve svazcích *Mladistvé práce veršem* a *Mladistvé práce prózou* v roce 1954.

První Wolkrovou otištěnou prací byla povídka *Na poslední hlídce*, která vyšla v roce 1916 v časopise Junák. První otištěná báseň *Již otevřel jsem okno do pokoje* vyšla pod pseudonymem Jiří Kern ve Sborníku českého studentstva na Moravě a ve Slezsku, jehož spoluzakladatelem v roce 1918 byl. Byla to báseň plná žalu a zklamání v lásce. Na jaře roku 1919 složil s vyznamenáním maturitu na gymnáziu.

V říjnu přijel do Prahy studovat práva. Začíná se druhá etapa Wolkrova života.

Vytržen z láskyplného domova, z důvěrně známého neměnného světa malého města, ocitá se v prostředí, které mu připadá cizí a nepřátelské. V jednom dopise matce napsal: *“Je to hrozné mít vedle sebe lidi, kteří nerozumějí člověku...”* Vedle studia práv se zapsal i na mimořádné studium na Filozofické fakultě, kde navštěvoval hlavně přednášky F. X. Šaldy, Viléma Mathesia, Arne Nováka a Zdeňka Nejedlého. Tyto své literárněvědní, filozofické a hudebněvědní zájmy však musel opustit před první státní zkouškou z práva. V Praze si našel i nové přátele, hlavně mezi básníky. Stýká se s J. Seifertem, S. K. Neumannem, V. Nezvalem, A. M. Píšou, K. Teigem, Z. Kalistou (u jehož matky nějaký čas bydlel v podnájmu) a hlavně s Konstantinem Bieblem. Vedli bouřlivé diskuse o poezii, o umění, o světě. Jsou to dvacátá léta, první léta samostatné republiky, poválečná léta, léta nastupující mladé básnické generace, léta plná naděje do budoucnosti, ale i vyhrocených sociálních bojů. Formují se literární skupiny a vznikají nové básnické směry. A uprostřed toho kvasu je mladý Jiří Wolker. Účastní se bouřlivých debat, ale revolučnost názorů ho spíše udivuje, než aby je bezhlavě přijímal. Ovlivněn vitalismem poválečných let, předkládaným hlavně básnickou sbírkou Splav Fráni Šrámka, píše ve dvacátých letech básně plné optimismu, tak odlišné od své dosavadní tvorby. Místo melancholie a skepse se v jeho verších objevuje radost, motivy domova, přírody, okouzlení prostými věcmi, všeobjímající láska .

Básně, které vznikly od jara 1920 do jara 1921, jsou soustředěny do jeho básnické prvotiny *Host do domu*. Je rozdělena na tři části nazvané Chlapec, Ukřižované srdce a Host do domu. V první části jsou básně inspirované touhou po domově, básně plné lásky k lidem a obdivu k prostým věcem. Ve druhé části si už více všímá smutných stránek života. Jak sám napsal Janu Zrzavému: *“Ukřižované srdce je bída, bolest a saze tohoto života, který náhle se mi zjevuje s ohromnými chybami a nespravedlnostmi, které je nutno milovat, aby byly spaseny”*. Básně této části jsou většinou zasazeny do velkoměstského prostředí. Ve třetí části je opět drsná realita života zatlačována do pozadí. Básně jsou optimistické, založené na soucitu a neurčité víře v budoucnost. Wolkrova prvotina vyjádřila představu harmonického a šťastného života, založeného na lásce, důvěře, soucítění - *“Lidé lidem dveře otvírají”* . Básně využívají hojně metafor a zdobnělin, jsou citově bezprostřední, plné družnosti a chlapeckého okouzlení světem. Navozují důvěrný vztah k lidem, přírodě i obyčejným věcem: *“...miluji věci a také*

miluji celý svět”, které člověka obklopují. Často v nich najdeme biblické symboly. Bůh zde vystupuje jako symbol očištné lásky, pokory a sebeobětování. Podle Nezvala vyloučil Wolker ze svých veršů patos a květnatou nádheru a v souladu s krásou a kouzlem prostých věcí obrací své sympatie k prostým chudým a nešťastným lidem.

Přechodné místo mezi Hostem do domu a Těžkou hodinou zaujímá báseň-pásmo **Svatý Kopeček**. Poprvé vyšla v časopise Červen roku 1921. Ve sledu volně navazujících výjevů a ve volném verši (vliv Apollinairova Pásma) líčí jeden den prožitý na Svatém Kopečku, kam přijel navštívit nemocnou babičku a setkat se s kamarády ze školních let. Celou básní prostupuje láska k místu prázdninových pobytů, kde *“Žlutý kostel vlá na hoře zelené”*, touha pomoci milovanému člověku *“chtěl bych vám rukama svýma od všeho bolestného pomoci”*, pocit solidarity a družnosti s venkovskými kamarády *“... už nejsem já sám, už nejste vy, jsme jediný život s rukama dvaceti”*, víra ve štěstí a spravedlivou budoucnost pro všechny lidi, *“ale i pro nás je příliš veliké a těžké toto štěstí, dej Bože, ať všichni lidé jsou naši přátelé, ať přijdou a pomohou nám je nésti”* a nakonec přání mít dost síly uskutečnit sny: *“Svatý Kopečku, kosteli na hoře zelené, spravedlivou sílu, dětské oči a jazyka ohnivé dej nám všem, ať to, v co věříme dnes, též zítra provedem.”* Svátý Kopeček velmi obdivoval Vítězslav Nezval a kritik František Götz ho charakterizoval jako *“velepíseň lásky k rodnému kraji, oslavu vlastního mládí a všech věcí a lidí, jež s ním souviseli”*.

Rok 1921 byl pro Wolkra významný v mnoha směrech. V březnu složil úspěšně první státní zkoušku z práva a mohl se více věnovat literatuře. Jeho sociální cítění, touha pomáhat chudým a trpícím, touha po lepším a spravedlivějším společenském uspořádání přivedla Jiřího Wolkra do komunistické strany. To znamenalo rozejít se s mnoha ideály z mládí (sokolství, skauting, církev) a s mnoha lidmi: *“Mám mnoho bolestí z rozcházení, Bože můj - s kolika dobrými lidmi jsem se musel rozejít, aby se mi cesta nerozdrobila. Je to tak těžké mít někoho rád a muset od něho odejít, poněvadž mě už teď nechápe a brzo bude nenávidět”*. Stal se členem dvou literárních sdružení, moravské Literární skupiny a pražského Devětsilu. V jejich časopisech publikoval, ale brzy se s nimi pro názorovou neshodu rozloučil. V květnu 1921 píše A. Dokoupilovi: *“nemám vlastně jediného člověka, o němž bych byl přesvědčen z celého srdce, že mluví to, co si myslí”*. Pro Wolkra, který nesnášel faleš a neupřímnost, to bylo kruté zjištění.

Byl to i rok hledání nové cesty v tvorbě. *“Cítím, že bych měl dělat jiné věci. Cítím, že se jaksi bytostně proměňuji. Mojí celou filozofií bylo chlapectví. Dnes, kdy jsem už velký a kdy problémy doby začínají ostřeji narážet na mě, myslím si, že by bylo jistě zbabělé nadnášet se touto růžovou filozofií nad světem.”* O prázdninách na Svatém Kopečku se pokoušel tuto novou cestu nalézt. Tvůrčí krize byla vykoupena *“jednou velesmutnou básničkou”*, jak napsal A. M. Píšovi. Tou básní přerodu byla *Těžká hodina* začínající verši: *“Přišel jsem na svět, abych si postavil život dle obrazu srdce svého”*, a pokračuje *“chlapecké srdce mi zemřelo... Dnes je má těžká hodina; jedno srdce jsem pohřbil a druhé ještě nemám,... a modlete se, aby mi narostlo srdce statečné a nesmlouvavé.”* Během své tvůrčí krize se pokoušel o epiku, psal povídky a pohádky. Celkem je těch pohádek pět: ***Pohádka o listonošovi, O milionáři, který ukradl slunce, O knihaři a básníkovi, O kominíkovi a Pohádka o Jonym z cirkusu.*** Svět je v nich rozdělen na chudé a bohaté, v centru pozornosti zůstává morální problém vztahu k druhým lidem. Wolker zbavil pohádky tradičních postav a naplňuje je všedním současným životem. Z pohádkových prostředků ponechal jen zázraky. I v pohádkách se odráží Wolkerův vývoj od františkánské pokory a blahoslavení chudoby po problém vzpoury proti nespravedlnosti.

V roce 1922 už to byl úplně jiný básník. Přestal být naivním, okouzleným, pokorným chlapcem. Nyní chtěl být mužem, bojovníkem za lepší svět a tomuto svému rozhodnutí vše podřizuje. Píše básně, teoretické práce o literatuře, divadelní kritiky a literární recenze. Většinu jeho prací uveřejňuje časopis Var. Tam byla v dubnu otištěna jeho přednáška ***Proletářské umění***, jakési programové prohlášení mladých básníků, hlásících se k proletářské poezii, i zásadní příspěvek k teorii proletářského umění, stať ***Umění všední či nedělní?*** Wolker zde odsoudil umění, které bylo odrazem ustavičné neděle. Jeho hrdinové, *“majíce všechny dny sváteční, žili ubohý všední život. Vždyť svátek v duši i v týdnu potřebuje šest dnů všedních, šest dnů práce, nesnází a přemáhání, aby uzrál...”* Nové umění *“sestupuje z nezodpovědného nebešťanství k zodpovědnému lidství.”* Jeho posláním je být *“zbraní”*, ne *“uklidňujícím obvazem na rány.”* Posledním Wolkrovým projevem o obecných otázkách umění je článek ***Manifesty***, jímž reagoval na manifest Literární skupiny Naše naděje.

V květnu odjel Jiří Wolker s Konstantinem Bieblem do Bašky na ostrově Krku.

Pobyt u moře mu zdravotně příliš neprospěl. Naopak. Poprvé tu kašlal krev. Nemoc poslala své první vážné varování.

V říjnu 1922 vyšla v Praze Wolkrova druhá sbírka veršů **Těžká hodina**. Na ní je poznat, jak se Wolker změnil. Vnímá nyní jen dvě stránky skutečnosti - šťastnou a líbeznou a proti ní tu, jež je plná bídy a neštěstí. Svět se mu rozpadl na svět bohatých a chudých a on stojí na straně těch nejchudších. Ví už, že jen láska nic nezmuže, že proti zlu je třeba bojovat. Chce spravedlivý svět, *“Ten, kdo je živý ví, že svět musí být spravedlivý”*, spravedlivý pro všechny, protože člověk žije svůj život v sepětí s ostatními a nese za ně odpovědnost. Šťěstí jedněch nesmí být vykoupeno utrpením druhých: *“kdo ví, zda život svůj žijeme sami, kdo ví, zda hvězda nad hlubinami, z bahenních kořenů nevykvétá.”* Pro Wolkra je každý chudý dělník spravedlivý. *“Svět jsou jen ti, kteří jej živí, aby z něho živi byli”*. Wolker nyní chce být součástí tohoto dělného kolektivu, chce s ním splynout v jedno a spolu s ním být účastníkem boje proti hrubosti světa: *“kdy přijdeš, milosti, a dáš mě věcem všem, abych světu v srdce vrostl, v jednotě velebné, abych životem žil všeho, co žije vedle mne?”* Ani láska mu už není jen osobní věcí, ale stává se bojovnicí a vykupitelkou: *“O štěstí světa milenci se rvou”*. Součástí Těžké hodiny jsou tři balady: **Balada o očích topičových**, **Balada o snu**, **Balada o nenarozeném dítěti**. (Wolker napsal ještě sem nezařazené **Baladu o námořníkovi**, **Baladu o ženě**, **Bohu a muži** a **Baladu z nemocnice**.) Jsou to sociální balady. Jejich námět je tragický, vyvozený z konfliktu člověka s nespravedlivým sociálním řádem, jejich tématem je vždy osud chudého člověka. František Götz v kritice Těžké hodiny napsal, že Wolker věří, že *“skrze nejubožejšího člověka přijde na zemi spása... že lidské jaro rozpustí ledy v srdcích. Chce odstranit bídu, navrátit člověka člověku.”* A Vítězslav Nezval napsal, že Wolker v Těžké hodině *“ztratil křídla a místo nich mu narostly ruce s dvěma meči”*.

Začátkem března 1923 vyšla Wolkrova poslední kniha, trojice dramatických pokusů, nazvaná **Tři hry**. Obsahuje jednoaktové hry **Nemocnice**, **Hrob**, **Nejvyšší oběť**. Vyjadřují mravní zápas člověka na pozadí společenského dění. Wolker nyní málo psal, připravoval se na druhou státní zkoušku, tentokrát z občanského práva. Opět onemocněl chřipkou a měl vysoké horečky. Při lékařském vyšetření u něj objevili plicní tuberkulózu. Naplno u něj nemoc propukla v dubnu 1923. Lékaři mu dávali naději na

vyléčení a doporučili pobyt v sanatoriu. Od července do prosince 1923 se léčil ve Vysokých Tatrách v sanatoriu v Tatranské Poliance. Zhoubnou nemoc se nepodařilo zastavit. On, který chtěl bojovat za lepší svět, musel nyní bojovat se zákeřnou nemocí. On, který toužil srůst s lidským kolektivem, zůstal se svým trápením sám. *“Ó tího choroby - je nejtěžší z tvých ran, že člověk bolestmi je k sobě připoután a v potácivých dnech, jež jdou neznámo kam, je sebou obklopen a v sobě strašně sám”*. Zoufale se upíná k matce -symbolu bezpečí. *“Člověku stane se, že zůstane někdy sám. Tmy země bojím se - nedojdu ke hvězdám”*. Naděje, kdy se jeho stav zlepšuje, střídá beznadějí a myšlenky na smrt, když je mu hůř. *“Až umřu, nic na tomto světě se nestane a nezmění, jen srdcí několik se zachvěje...”* Ve stejné básni říká *“smrti se nebojím, smrt není zlá... umírání se bojím, kde každý je opuštěn - a já umírám”*. Jeho zápas s nemocí končí zoufalou otázkou: *“Proč musím umírat, když chtěl jsem padnouti?”* Jiří Wolker byl na sklonku roku svou matkou převezen z Tater domů do Prostějova, kde 3. ledna 1924 zemřel. Umíral s vědomím, že se mu nepodařilo vykonat ani zdaleka všechno, co si vykonat přál: *“Než mohl srdce k boji vytasit, zemřel...”*

Necelých pět let trvalo literární působení Jiřího Wolkra. Celé jeho dílo se vejde do pár svazků, a přece patří neodmyslitelně do české poezie počátku dvacátého století. Jak to vystihl František Hrubín: *“Básník chlapec se ptal, bude-li jednou mužem a v těžké hodině ho jímala úzkost, že ještě mužné srdce nemá . Léty se muže téměř nedožil, ale dožil se ho plně ve statečném, nesmlouvavém díle”*.